

№ 40 (585)
Кастрычнік 2015 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

☞ **Клопат: абмеркаванне будучыні гістарычнага цэнтра Полацка –** стар. 3

☞ **Ініцыятыва: дзеля ўшанавання Э. Вайніловіча –** стар. 5

☞ **Дапаможнік: аб арганізацыі краязнаўчай працы –** стар. 6

На здымку 1930-х гг. – сядзіба Дмахоўскіх у Забалоцці (Мёрскі раён)

На тым тыдні...

✓ **14 кастрычніка** ў Нацыянальным гістарычным музеі адкрылася **выстаўка «Салавейчык – Аўгусціс. Пачатак і канец эпохі»**, арганізаваная Таварыствам

вамі. Як высветлілася, аўтарам фотаздымкаў быў Б. Аўгусціс. З вычышчаных клішэ была створаная выстаўка, якую пабачылі ў розных краінах Еўропы.

В. а. дырэктара Польскага Інстытута ў Мінску **Томаш Адамскі**

культурнай адукацыі «WIDOK», Падляшскім музеем у Беластоку, Польскім Інстытутам у Мінску.

Юзефа Салавейчыка і Баласлава Аўгусціса аб'ядноўвае тое, што яны абодва фатаграфавалі Беласток. Салавейчык сфатаграфавану яго першым, а ў 1939 г. Аўгусціс закрыў гэты раздзел у гісторыі горада. У 2004 г. у адным з беластоцкіх дамоў быў выпадкова знойдзены скрутак са старымі негатывамі.

✓ **16 кастрычніка** ў Мінскай бібліятэцы імя Цёткі пры ўдзеле паэтычнага тэатра «АРТ.С» адбылася **прэзентацыя кнігі Людмілы Рублеўскай «З'яўленне Інфанты»**. У кожнага творцы ёсць свае містычныя літаратурныя і музычныя гісторыі, на імпрэзе імі падзяліліся з прысутнымі аўтарка кнігі, вядучыя вечарыны Аксана Спрычан і Яраш Малішэўскі ды іншыя выступы.

✓ **16 кастрычніка** ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі ў межах «Месяца фатаграфіі ў Мінску» адкрылася **выстаўка «Подпісы вайны»** ўкраінскага фатографа-дакументаліста Артура Бондара. «Подпісы вайны» – праект пра людзей і іх лёсы, якія назаўсёды змяніла Другая сусветная вайна. Гэтыя людзі аддалі свае найлепшыя гады вайне, страцілі сяброў, сваякоў і вярнуліся назад жывымі, у свае пустыя дамы, каб пачаць жыццё нанова. Яны заслугоўваюць, каб пра іх памяталі як пра герояў.

✓ **17 кастрычніка** ў Доме-музеі I з'езда РСДРП (філіял Нацыянальнага гістарычнага музея) адкрылася **выстаўка «Цуд пад мікраскопам»** майстра мікрамініяцюры з Омска Анатоля Каненкі. У 2002 г. яго мікракніга – апавед А. Чэхава «Хамелеон» памерам усяго 0,9x0,9 мм (яе можна ўбачыць у музеі) – была зане-

сеная ў Кнігу Рэкордаў Гінеса.

На выстаўцы прадстаўленыя мікракніга класіка беларускай літаратуры М. Багдановіча (1x1 мм), кальце на зрэзе гарошыны, велікоднае яйка з мастацкага шкла, размешчанае на чалавечым воласе, Эйфелеву вежу на ножцы камара і іншае. Усе гэтыя працы можна ўбачыць пад мікраскопам.

Выстаўка будзе працаваць да 31 студзеня 2016 года.

✓ **17 кастрычніка** ў Смаргонскім раёне быў прэзентаваны **анімацыйны турыстычны маршрут па мясцінах Першай сусветнай вайны**. Маршрут «Сцяжынаю вайны» звязвае раённы краязнаўчы музей, мемарыяльны комплекс у Смаргоні, фартыфікацыйныя збудаванні ў в. Хадакі і турыстычны аб'ект «Залатая горка» – узвышэнне, дзе пад час Першай сусветнай вайны быў

нямецкі назіральны пункт. Асаблівасцю маршрута стануць анімацыйныя пастаноўкі, пад час якіх можна будзе паназіраць за рэканструкцыяй падзеяў вайны, убачыць побыт ваенных лагераў.

✓ **17 кастрычніка** ў Нацыянальным мастацкім музеі адбылася імпрэза **«Этна-парадыгма»**. Наведнікі пачулі лекцыю Цімоха Авіліна «Беларуская этнакасмалогія», выступленне этна-гурта «Альтанка» і гурта інтуітыўнай імправізацыі «Князь Мышкін».

✓ **17 кастрычніка** мемарыяльны музей Заіра Азгура адкрыў **выстаўку «Quo vadis?..»**, дзе прадстаўленая сучасная беларуская скульптура. Удзельнікі – Сяргей Бандарэнка, Канстанцін Касцючэнка, Уладзімір Піпін, Аляксандр Шаппо.

Краязнаўчая
газета

падпісныя індэксы:
індыўідуальны – 63320,
ведамасны – 633202

14 кастрычніка ў Мінску адбылася вечарына памяці Змітра Сідаровіча, дудара і паэта, стваральніка і ўдзельніка легендарнага ўжо гурта «Камелот». Яна сабрала ў галерэі «У» сяброў музыкі і прыхільнікаў яго творчасці, якія хацелі яшчэ раз узгадаць самі і нагадаць іншым пра гэтага незвычайнага чалавека і творцу. Ён пайшоў з жыцця летась 17 мая, а сёлета 2 кастрычніка Змітру споўнілася б пяцьдзесят гадоў.

Успамін пра дудара

Вядоўца вечарыны Васіль Дранько-Майсюк распавёў, што для яго Зміцер Сідаровіч – асоба ўнікальная, шматгранная, яго можна параўнаць з героямі гістарычных раманаў Караткевіча, мужнымі, імпульсіўнымі, таленавітымі.

– Менавіта ён адкрыў для мяне характэрнае дуды, – дадаў вядоўца, – бо раней я думаў, што дуда гучыць аднастайна, нецікава.

Распавёў В. Дранько-Майсюк і наступную гісторыю:

– Калі я толькі пазнаёміўся са Змітром, то быў закаханы ў адну дзяўчыну. Яна не звяртала на мяне ўвагі, і калі Зміцер спытаў, чаму я такі маркотны, адказаў, што закаханы і не ведаю, што зрабіць, каб гэтая дзяўчына зацікавілася мною. Зміцер як натура рамантычная сказаў вось што: «Каб дзяўчына звярнула на цябе ўвагу, трэба заспяваць ёй серэнаду, і не проста серэнаду, а серэнадную кантату». Мы знайшлі тэкст, некалькі разоў сабраліся ўтрох – Зміцер, яшчэ адзін музыкант Максім Іўкін і я. Мы стаялі каля вакна дзяўчыны, у Змітра была дуда, у Максіма быў прыгожы голас, ну а я спяваў як мог. Мы выканалі серэнадную кантату, а калі потым я прыйшоў да дзяўчыны і спытаў, ці спадабалася ёй, яна толькі і гаварыла, што пра гэтага эфектнага, прыгожага мужчыну, які граў на дудзе, – скончыў В. Дранько-Майсюк свой расповед, які выклікаў у слухачоў шчыры смех.

Акцёр Юрый Жыгамонт раскажаў слухачам пра ўдзел З. Сідаровіча ў музычным афармленні спектакля «Люстэрка Бландоі», што ставіўся паводле п'есы Сяргея Кавалёва ў тэатры «Вольная сцена». Тады музыка катэгарычна не пагадзіўся, каб песні ў спектаклі гучалі на рускай мове, і гэта выклікала ў акцёраў безумоўную павагу да яго. Таксама Ю. Жыгамонт прачы-

В. Дранько-Майсюк

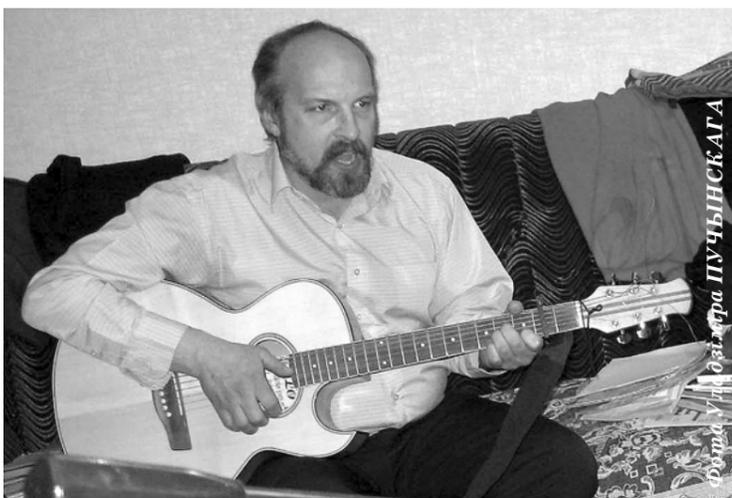
Ю. Жыгамонт

таў верш «Духоўная парада» з кнігі вершаў З. Сідаровіча «Тры жалуды».

У вечарыне таксама ўдзельнічалі дудар Дзяніс Сухі, барды Андрэй Мельнікаў і Раман Абрамчук, паэтка Антаніна Хатэнка і фотамастак Георгій Ліхтаровіч, іншыя людзі, які ведалі і помняць Змітра Сідаровіча. Бард Аляксей Галіч выканаў песні «Тры жалуды», «Краіна талераў» з рэпертуару гурта «Камелот», і разам з ім спявала ўся зала.

Пад час вечарыны прагучала думка, што творчасць З. Сідаровіча яшчэ многія гады будзе натхняць і музыकाў, і слухачоў. Думаецца, што так і будзе, бо ёсць людзі як яркія зоркі, і нават калі яны заўчасна згасаюць, светлы след іх жыцця застаецца бачным надоўга.

Ніна КАЗЛЕНЯ
Фота аўтара

З. Сідаровіч (люты 2009 г.)

Імпрэзы пра маці

14 кастрычніка ў Беларусі адзначаўся Дзень маці. У мінскіх музеях адбыліся святочныя імпрэзы, прысвечаныя яму.

• У Нацыянальным гістарычным музеі **12 кастрычніка адкрылася выстаўка «Матуліна калыханка»** арт-студыі выяўленчага і тэатральнага мастацтва «TALENT». Выстаўка значыць з творчымі пошукамі і знаходкамі маладых мастакоў, самаму маленькаму з якіх усяго 4 гады, а таксама з жывапіснымі палотнамі Ганны Сілвончык, адной з выкладчыкаў студыі.

• **14 кастрычніка** ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі адбыўся **святочны вечар «Мама, мамачка, матуля...»**. На імпрэзе гучалі вершы і песні, прысвечаныя матулям, удзельнікі згадалі трагічны лёс Алены Сцяпанавы Броўкі, маці паэта, якая загінула ў лагерах смерці ў Асвенцыме, а таксама звярнуліся да паэмы П. Броўкі «Голас сэрца». Ужо 55 гадоў радкі

паэмы гучаць асабістым болям і пакутамі чалавека, які страціў маці.

У вечарыне ўзялі ўдзел паэтка Вера Буланда, Галіна Каржанеўская, Людміла Паўлікава-Хейдарова, Алена Багдановіч, Вера Міхно ды іншыя. Яны, самі пяшчотныя маці, прачыталі творы, поўныя цеплыні і ўдзячнасці да сваіх матуляў.

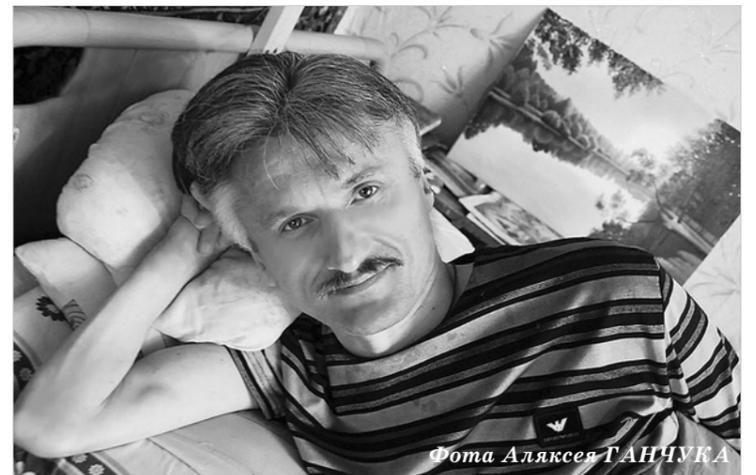
• На наступны дзень у Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы была зладжаная **музычна-паэтычная праграма «Пела над калыскай...»**. У ёй узялі ўдзел спявачка Кацярына Ваданосава, інструментальны дуэт Змітра Кацэчава і Аляксандра Шэляговіча ды інш.

Падрыхтавала Ніна КАЗЛЕНЯ

Вялікая радасць – жыць

2 кастрычніка ў музеі-сядзібе «Пружанскі палацк» адкрылася выстаўка «Неспатольнага часу млын», дзе прадстаўленыя 20 працаў мастака Анатоля Галушкі з в. Магіліцы Івацэвіцкага раёна. Назвай выстаўкі сталі словы з верша самога аўтара карцінаў. Працы самабытнага майстра, прадстаўленыя ў музеі, знаёмяць з творчасцю чалавека, лёс якога – прыклад мужнасці, любові і годнасці.

Анатоль Мікалаевіч нарадзіўся ў 1963 г. у шматдзетнай сям'і. У 1980 г. закончыў дзесяцігодку і паступіў у Калінінградскую мараконную школу. Перад юнаком быў адкрыты ўвесь свет, аднак няшчасны выпадак у адну хвіліну перакрэсліў усе мары і планы. Купаючыся ў рэчцы, 17-гадовы хлопец атрымаў цяжкую траўму хрыбетніка. Як потым сцвярджалі ўрачы, ён выжыў насуперак законам медыцыны, але застаўся прыкутым да ложка. Родныя і блізкія шукалі дапамогі ў розных медыцынскіх установах, падтрымлівалі хлопца, і А. Галушка пачаў жыць і змагацца.

Фота Аляксея ГАЛУШКА

зубамі ці рукамі, здольнасць якіх вельмі абмежаваная, ён ствараў алоўкавыя малюнкi, потым – акварэлі, а сёння піша карціны алеем на палатне. Яго працы – у асноўным пейзажы, якія мастак стварае па памяці, а таксама па фотаздымках і паштоўках. Калі Анатоль Мікалаевіч толькі пачынаў працаваць, было вельмі цяжка не толькі фізічна, але і матэрыяльна: фарбы, палатно, рамы – нятанныя рэчы. Але, як заўсёды, побач былі родныя

мастак вядомая ў Еўропе, Канадзе, ЗША, Ізраілі, ён з'яўляецца сябрам Сусветнай арганізацыі мастакоў-інвалідаў.

Анатоль Мікалаевіч не толькі піша палотны. Параўнальна нядаўна пачаў займацца літаратурнай творчасцю. Яго вершы неаднаразова друкаваліся ў газетах «Івацэвіцкі веснік», «Звязда», «Зара», «Літаратура і мастацтва», часопісе «Малодосць». Шэраг твораў А. Галушкі ўвайшлі ў калектыўны зборнік «Там, дзе Грыўда і Шчара». У 2012 г. пабачыла свет яго кніга паэзіі і прозы «Сляды на пяску».

Жывапісныя палотны і вершы Анатоля Галушкі – чыстыя, выразныя, напоўненыя святлом і любоўю, пазбаўленыя штучнасці, яны адлюстроўваюць светапогляд глыбокай асобы, якая з удзячнасцю прымае кожны дзень, умее радавацца і быць шчаслівай насуперак цяжкасцям і выпрабаванням. Творчасць Анатоля Галушкі – сапраўдны прыклад жыццесцвярджальнага мастацтва; яна адлюстроўвае своеасаблівае крэда аўтара, выказанае ім у вершы «Лёс»:

Кожны сам сваю торыць дарогу.
Не кажыце, што лёс

не змяніць.
Маём выбар. І дзякаваць Богу,
За вялікую радасць – жыць.

Выстаўка карцінаў Анатоля Галушкі «Неспатольнага часу млын» будзе працаваць у музеі-сядзібе «Пружанскі палацк» цягам двух месяцаў.

Наталія ПРАКАПОВІЧ,
галюны закахальнік фондаў музея-сядзібы «Пружанскі палацк»

Своеасаблівымі лекамі для Анатоля стала не толькі падтрымка блізкіх людзей, але і кнігі, у якіх знайшоў адказы на многія пытанні, а таксама вера і мастацтва. Упартая праца над сабой, фізічныя практыкаванні дазволілі Анатолю Мікалаевічу зноў навучыцца рабіць самыя простыя рэчы, а таксама знайсці сябе ў творчасці. Спачатку, трымаючы пэндзаль

і проста неабякавыя людзі, якія падтрымалі мастака.

Гэдня А. Галушка – ужо даволі вядомы мастак, яго творчая біяграфія налічвае больш за 20 гадоў. Карціны неаднаразова экспанаваліся ў Івацэвічах, Брэсце, Белаазёрску, Мінску, Смаленску, на фестывалі мастацтваў «Славянскі базар у Віцебску», у беларускім парламенце. Творчасць

Спыніць руйнаванне гістарычнага цэнтра Полацка — калыскі беларускай дзяржаўнасці і хрысціянізацыі

Такі заклік выказаў ледзь не кожны ўдзельнік пасяджэння, што было арганізаванае ГА «Беларускі фонд культуры», ГА «Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС)» і Грамадскай назіральнай камісіяй пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, 7 кастрычніка ў зале Нацыянальнага мастацкага музея.

Гэтая грамадская акцыя – чарговы крок звярнуць увагу дзяржавы і ўсіх зацікаўленых бакоў на неабходнасць прыняцця тэрміновых мераў па спыненні дэградацыі гістарычнай зоны горада Полацка, знішчэнні гістарычнай забудовы і надання яму належнага дзяржаўнага статусу.

Мінуў год з часу арганізаванага газетай «Культура», «Краязнаўчай газетай» і Беларускамі фондам культуры круглага стала па праблемах і перспектывах захавання гісторыка-культурнай спадчыны Полацка, па выніках якога прапановы былі накіраваныя ў Міністэрства культуры. Але становішча не змянілася.

На чарговую сустрэчу зацікаўленых спецыялістаў-архітэктараў, прадстаўнікоў Полацкага зямляцтва, неаб'якавых палачанаў і грамадскіх арганіза-

Уладзімір Цялежнікаў (справа)

Антон Астаповіч, старшыня ГА «Беларускае добраахвотнае таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры», а разам з ім Вадзім Гліннік, архітэктар-рэстаўратар Полацка з 1983 г., Ірына Лаўроўская (Брэст), Паліна Вардзеванян, архітэктар, выкладчык Беларускага Нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта катэгарычна выказаліся, што не прымаюць дылетантызму і аматарства ў аднаўленні гісторыка-культурнай спадчыны, бо горадабудаўніцтва – дакладная навука, што грунтуецца на комплексных навуковых даследаваннях. Але ж у адказ пачулі, што пакуль нарэшце гэтыя навуковыя даследаванні будуць выкананыя, не будзе чаго захоўваць. Бо ідзе і набірае хуткасць працэс знішчэння гістарычнага ландшафту і будынкаў, назіраюцца адсутнасць інвестараў, парушэнні заканадаўства пры распрацоўцы архітэктурных праектаў і непасрэдна пры ахове культурнай спадчыны ды інш.

У процілегласць пэўным планам забудовы гістарычнага цэнтра В. Гліннік выказаў ідэю стварэння на месцы Верхняга замка археалагічнага парка, дзе прапанаваў весці раскопкі, каб вызначыць структуру абарончых збудаванняў, бо з XVI ст. не маем дакументаў, як выглядалі зруйнаваныя будынкі. Ігар Чарняўскі, начальнік упраўлення па ахове і рэстаўрацыі гісторыка-культурнай спадчыны Мінкультуры, а таксама Ірына Лаўроўская, прапанавалі ў рэгенерацыі гістарычнай прасторы кіравацца вопытам польскага г. Замосце.

Навум Гальпяровіч, старшыня Полацкага зямляцтва, галоўны рэдактар міжнароднага радыё «Беларусь», пад-

крэсліў важнасць комплекснага падыходу, звярнуў увагу на неабходнасць прапаганды гістарычнай каштоўнасці, адпаведнае афармленне горада, назвы крамаў, каб горад стаў «Полацкай марай». П. Вардзеванян прапанавала спытаць у палачанаў, што ім трэба і якіяны бачаць свой горад.

Даследчык гістарычнай спадчыны Павел Каралёў зазначыў, што ахова гістарычнай спадчыны Полацка да 1917 г. была лепшай, чым цяпер. Трэба выкарыстоўваць на працаванае папярэднікамі, неабходна стварыць камісію са спецыялістаў па наглядзе за тым, што робіцца.

Таксама ўнесены прапановы па аднаўленні дзейнасці комплекснай даследчай экспедыцыі, надання Полацку статуса адміністрацыйнага цэнтра і забеспячэння аб'ектыўнага адлюстравання ўсіх перыядаў полацкай гісторыі.

Падсумоўваючы выказанае, Ана-толь Бутэвіч, старшыня Грамадскай назіральнай камісіі пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, і Уладзімір Гілеп, старшыня БФК, зазначылі, што вялікая дарога пачынаецца з маленькага кроку. Трэба не губ-

ляць часу, рухацца наперад, каб неадкладна спыніць працэс дэградацыі полацкай гісторыка-культурнай спадчыны і выпрацаваць нарэшце навукова абгрунтаваную канцэпцыю рэгенерацыі гістарычнага цэнтра як часткі плана комплекснага развіцця Полацка.

Падсумаванне пасяджэння друкуецца ніжэй, яно таксама размешчанае на сайце Беларускага фонду культуры bfc.by, накіраванае для разгляду ў Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, Віцебскаму аблвыканкаму, Полацкаму райвыканкаму, Міністэрству культуры.

*Наталі КУПРЭВІЧ
Фота аўтара*

Паліна Вардзеванян

Падсумаванне

сумеснага пасяджэння грамадскіх арганізацый «Беларускі фонд культуры», «Беларускі камітэт міжнароднага савета па помніках і мясцінах (ІКАМОС)», Грамадскай назіральнай камісіі пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны.

7 кастрычніка 2015 г.

Удзельнікі пасяджэння падкрэслілі:

– выключную значнасць г. Полацка як калыскі беларускай дзяржаўнасці і пачатку хрысціянізацыі Беларусі, высокую канцэнтрацыю духоўнасці на яго тэрыторыі, складзеную з колькасна і якасна яшчэ не падлічанай у поўнай меры археалагічнай, архітэктурнай, гістарычнай спадчыны, неабходнасць адлюстравання непарыўнасці і раўназначнасці ўсіх перыядаў гісторыі з часу заснавання г. Полацка;

– адсутнасць на сёння комплекснага падыходу з боку мясцовых і цэнтральных органаў улады да шматлікай спадчыны горада, асабліва гістарычнага цэнтра;

– выказалі меркаванне адносна паляпшэння кантролю за аднаўленчымі працэсамі на аб'ектах спадчыны г. Полацка, за новым будаўніцтвам у цэнтральнай частцы горада.

Адначасова прапанавалі:

– прасіць Урад краіны разгледзець магчымасць надання г. Полацку асобнага адміністрацыйнага цэнтра, а Нацыянальнаму гісторыка-культурнаму музею-запаведніку рэспубліканскага статусу з падпарадкаваннем Міністэрству культуры Рэспублікі Беларусь;

– прасіць Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь сумесна з Полацкім райвыканкамам разгледзець перспектывы развіцця гісторыка-культурнага запаведніка, праблемы захавання і рэстаўрацыі Верхняга замка і яго атачэння на калегіі Міністэрства з удзелам зацікаўленых грамадскіх арганізацый.

Удзельнікі пасяджэння палічылі неабходным рэкамендаваць:

1. правесці навукова абгрунтаваную карэкціроўку планаў рэгенерацыі гістарычнай часткі горада Полацка, зацверджаных у 2007 г. «Дэталёвым планам цэнтральнай часткі г. Полацка з праектам рэгенерацыі гістарычнай зоны»;

2. праектаванне аднаўленчых работаў на асобных помніках здзяйсняць выключна ў адпаведнасці з зацверджанымі планами рэгенерацыі гістарычнай зоны г. Полацка і на аснове глыбокіх навуковых даследаванняў;

3. неабходнасць ўзмацнення кваліфікаванага навуковага кіраўніцтва ўсімі працамі пры даследаванні гістарычнага Полацка, уключаючы праектаванне рэстаўрацыйных і будаўнічых работ;

4. стварыць у г. Полацку пастаянную навуковую экспедыцыю па вывучэнні спадчыны горада для поўнага ўліку гістарычных, археалагічных і культурных каштоўнасцяў.

Давесці вынікі сумеснага пасяджэння грамадскіх арганізацый «Беларускі фонд культуры», «Беларускі камітэт міжнароднага савета па помніках і мясцінах (ІКАМОС)», Грамадскай назіральнай камісіі пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь па ахове гісторыка-культурнай спадчыны да ведама Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Віцебскага аблвыканкама і Полацкага райвыканкама, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь.

Ірына Лаўроўская

цыяў, што апякуюцца праблемамі захавання помнікаў і мясцінаў, былі ўнесены прапановы творчай суполкі палачанаў пад кіраўніцтвам дацэнта Беларускага дзяржаўнага эканамічнага ўніверсітэта Уладзіміра Цялежнікава.

Іх разгляд выклікаў гарачыя спрэчкі: ад катэгарычнага непрыняцця да абароны выказаных падыходаў.

Сафійскі сабор на полацкім замчышчы

Фота Гіны К. ДІДІ

Успаміны з маленства: школа пры немцах

«Краязнаўчую газету» я вылісваю нядаўна і так зразумела, што ў ёй шмат пішацца пра важныя гістарычныя падзеі, пра знакамітых людзей – наогул, пра нешта дужа значнае. А мне захацелася напісаць пра нязначнае, не такое ўжо і важнае, але з гэтага таксама складаецца нашая гісторыя.

Я ўжо пісала пра вёску Карашава ў Гродзенскай вобласці, дзе нарадзілася. Гэтым жа разам хачу падзяліцца ўспамінамі з маленства пра тое, як адчынілася і зачынілася школа ў нашай вёсцы ў час вайны (1941 – 1945 гг.). Мама навучыла мяне чытаць і пісаць ужо ў пяць гадоў, і я магла чытаць па-польску, па-руску ці па-беларуску, па-царкоўнаславянску.

Не ведаю дакладна, у якім годзе, напэўна, гэта быў 1943-і, у вёсцы адчынілі школу. Хутчэй за ўсё, гэта зрабілі не ўлады, а саматужна вясцоўцы – вядома, з дазволу ўладаў. Дзеці вучыліся ў звычайнай сялянскай хаце, бацькі плацілі ў месяц па некалькі фунтаў жыта настаўніку і гаспадару за памяшканне.

Ніякіх адмысловых падручнікаў у нас не было, хто што меў, тое і прынёс (вядома, гэта былі савецкія кнігі – чытанка, задачнік). Мы імі карысталіся ўпотаі. Калі немцы заяўляліся ў вёску, нам аб гэтым паведамляў Аляксей Сарока па

вулічнай мянушцы Манах. Мы хуценька хавалі кнігі ў збожжа ў засек (гэта вялікая скрынка, што стаяла ў гаспадарчай прыбудове), а самі сядзелі над газетамі ці рашалі прыклады, напісаныя на дошцы. Немцы з'яўляліся ў вёсцы не часта, а ў школу ніколі не заходзілі. З афіцыйных «падручнікаў» у нас былі газеты, якія прыносіў настаўнік, а таксама кніжка велічынёй са школьны дзённяк «Адольф Гітлер». У ёй змяшчаліся чорна-белыя малюнкi на ўсю старонку, дзе быў Гітлер з дзецьмі. Унізе – подпісы ў 2-3 радкі па-беларуску.

Як называлася газета і хто яе выдаваў, зусім не помню. Там былі карыкатуры на Ста-

ліна, паведамленні з фронту, мабыць, былі таксама апавяданні і вершы. Я запамніла (за выключэннем пары радкоў) верш «Цар-літр», яго аўтара не помню:

*Раз прыйшоў Люцыпар уночы
Да аднаго мужыка:
– Можа, душу прадаць хочаш?
Дам я грошай з паўмяшка.
– Што мне грошы, –
мужык кажа, –*

*Што на іх цяпер куплю?
Убірайся, сіла ўража,
Бо я жартай не люблю.*

Далей Люцыпар прапануе мужыку:

*– Навучу гнаць самагон.
Торг у торг,
Дайшлі да ладу.
Чорт прыслаў мукі вагон,
Змайстраў мужык прылады
І пачаў гнаць самагон.*

*Задымлі апараты,
Закруціцца цэлы свет.
А чорт цешыцца, чорт рады
І шле н'яніцам прывет.*

*П'юць цяпер у кожнай хаце,
П'е стары і п'е малы,
Нават часта ў дзіцяці
Літр вылазіць з-пад палы.*

*З літраў хата,
З літраў боты,*

*Літр ратуе ў бядзе.
Літр да торбы, да сухотай,
Да магілы давадзе.*

Настаўнік нам пісаў прыклады на дошцы, а табліца множання была прыгожа напісаная на левым вугле дошкі. Калі было апытанне табліцы, то напісанае завешвалася.

І вось надышоў дзень (яшчэ не сышоў снег, хоць былі праталіны), калі ў вёску завіталі немцы. Мы сядзім над газетамі. Уваходзяць. Мы дружна ўстаем і гарланім: «Guten Tag» (гэтак навучыў нас настаўнік). Іх было тры: адзін – солтыс Кірыл Кузьміцкі, і двое – паліцай і немец.

Яны забралі нашага настаўніка, сказалі, што ён хутка вернецца.

Настаўнік як быў у самаробным шэрым джэмперы, так і пайшоў з імі. Мы сядзелі ні жывыя, ні мёртвыя. Праз некаторы час увайшоў у клас солтысаў сын Коля, запытаўся, дзе ватоўка настаўніка, і забраў яе, а нам сказаў, што школы больш не будзе і нам трэба разыходзіцца па хатах.

Мы ішлі каля дома солтыса і бачылі, што на падворку на снезе ляжалі пяць чалавек, другі з краю быў настаўнік у сваім шэрым джэмперы. Ляжалі арыштаваныя

ўніз тварамі, каля іх хадзіў вартавы.

Настаўнік наш быў з вёскі Баброўка, радзімы паэта Міхася Васілька. Больш пра яго ніхто нічога не чуў, разам з ім яшчэ быў арыштаваны бацька адной нашай вучаніцы Аляксандры Сарокі. І толькі калі выйшла з друку кніга «Памяць. Гродзенскі раён», я знайшла там звесткі пра нашага настаўніка і пра арыштаванага разам з ім вясцоўца:

«Курьла Іван Васільевіч, нарадзіўся ў 1894 г., працаваў настаўнікам у в. Беякоўшчына, памёр 04.01.1945 г. у канцлагеры Дахаў». У кнізе напісана, што ён настаўнічаў у вёсцы Беякоўшчына, гэта суседняя з нашай вёска. Потым высветлілася, што там Іван Васільевіч працаваў яшчэ да вайны.

«Сарока Міхаіл Рыгоравіч, нарадзіўся ў 1917 г., былы член КПЗБ, арыштаваны ў 1944 г., далейшы лёс невядомы».

Адсюль вынікае, што наша школа існавала зімой 1944 г.

*Югенія КУЛЕВІЧ,
в. Сялец
Смаргонскага раёна*

І яшчэ знаходка.

Я жыў далёка ад Карашава, туды не наведваюся, іншы раз перапісваюся з сяброўкай Галіяй, часам мы перазвонваліся. Аднойчы тэлефаную – ніхто не адказвае. Прашу стрыечную сястру са Скідзеля, каб дала мне з тэлефоннай кніжкі некалькі тэлефонных нумароў в. Карашава. Праўда, усе прозвішчы былі незнаёмыя, і вось раптам – Тамара Бялко, у вёсцы было такое прозвішча, але жанчыны гэтай я не ведала. Тэлефаную, пытаюся:

– А з якой ты вёскі, Тамарачка?
– З Баброўкі.
– Дык жа мой першы настаўнік Іван Васільевіч быў з Баброўкі, Міхась Васілёк з Баброўкі, і другі мой настаўнік адтуль.

Я гавару, а жанчына плача:

– Іван Васільевіч – гэта мой тата. Яго і іншых арыштавалі за сувязь з партызанамі. Увечары іх прывязалі да аглоблі і так пагналі за пяць кіламетраў у Скідзель. Больш нічога мы пра тату і не ведаем, толькі пасля вайны стала вядома, што ён памёр у лагеры Дахаў.

Мінулай вясенню мы сустраліся з Тамарай Іванаўнай як самыя родныя, самыя блізкія людзі.

Крыж з ружовага валуна

Паўднёвы захад Маладзечанскага раёна. Старажытныя мястэчкі – Аборак, Палачаны, Лебедзева, Хоўхлава.

Каталіцкая вера прыйшла ў гэтыя мясціны ўжо на пачатку XV стагоддзя. У 1437 годзе быў заснаваны касцёл у Хоўхлаве, у 1443 – касцёлы ў Аборку і Гарадзілаве, у 1475 – у Груздаве, у 1476 – у Лебедзеве, трохі пазней – у Хажове. З часам з'явіліся і кляштары: бернардынцаў у Бенецы – у 1701 годзе, трынітарыяў у Маладзечне – у 1762-м; пры філіяльным касцёле ў Палачанах зрабілі сваю рэзідэнцыю дамініканцы.

Яшчэ нядаўна ніводная з названых святыняў не дзейнічала. У храме найстарэйшай з парафіяў – касцёле Дзевы Мары ў Хоўхлаве – знаходзіўся склад калгаснай тэхнікі. Касцёлы ў Аборку, Груздаве, Бенецы хоць і былі абвешчаныя помнікамі архітэктуры, ператварыліся ў руіны. Касцёлы ў Гарадзілаве, Лебедзеве, Хажове, Маладзечне ўвогуле зніклі з твару зямлі.

Адзінай дзейнай святыняй у хрысціянства заставаўся старажытны каменны

крыж, устаноўлены за 1,5 км на поўнач ад вёскі Палачаны, справа ад дарогі на Лебедзева, амаль пасярод дарогі ад развілкі на Яхімоўшчыну да вёскі Зоранька. Здаўна гэты крыж шанаваліся ў мясцовага насельніцтва як цудадзейны, і, як напісана ў архіўных матэрыялах, «не было ў наваколлі чалавека, які б прайшоў міма крыжа, не ўкленчыўшы каля яго ці не паклаўшы ахвяраванне». Рабілі гэтак не толькі католікі і праваслаўныя, але і тыя, хто лічыў сябе атэістам.

Крыж, высечаны з валуна ружовага колеру, мае вышыню каля 1,2 м. На плоскасці верхняга праменя выбітыя літары: уверсе «Р», а пад ёю «S»; на папярочнай перакладзіне, амаль метравай, і ніжэй – неразборлівыя надпісы. У старчаку верхняга праменя – заглыбленне, якое, відаць, засталася ад металічнага крыжыка.

Крыж не заўсёды знаходзіўся на гэтым месцы. Яго перанеслі сюды ў 1870-я гады з урочышча Калінаў Роў, дзе ён стаяў у атачэнні двух дубоў (па-

добна, што ў старажытнасці тут было язычніцкае капішча, і крыж з'явіўся пасля хрысціянізацыі краю; магчыма, нават быў высечаны з язычніцкага бо-жышча). Сёння можна толькі здагадацца пра тое, чаму святыню перанеслі

ў новае месца, куды не перапыняецца паломніцтва. Нягледзячы на відавочную «лаціннасць» надпісаў на крыжы, яго шануе і праваслаўнае насельніцтва. Асабліва шмат людзей прыходзіць сюды ў дзень святога Пятра. Яны прыносяць да крыжа яйкі, мёд, яблыкі, грошы, палатно (потым гэтыя ахвяры падбіраюць убогія і жабракі) і моляцца.

У бязбожныя часы вернікі, застаўшыся без храмаў і святыняў, прыходзячы да крыжа, прасілі Бога наставіць на розум тых, хто не ведаў, што тварыў... І вось ужо адроджаная старажытная парафія ў саміх Палачанах і адбудаваная праваслаўная царква; рэстаўраваная капліца на каталіцкіх могілках у Лебедзеве; зноў адчыніла свае дзверы адноўленая царква ў Бенецы, дзе рэстаўруецца і старажытны бернардынскі касцёл; адрэстаўраваны цудоўны барочны касцёл у Хоўхлаве; пабудаваны новы велічны касцёл у Маладзечне.

А крыж з ружовага валуна па-ранейшаму стаіць на развілцы дарог, па-ранейшаму каля яго ляжаць яблыкі, цукеркі – сведкі людскіх малітваў.

Аляксей ЯРОМЕНКА

Ініцыятыва

Эдвард Вайніловіч. Выйшла кніга, назавсё і вуліцу

У верасні ў мінскім касцёле Святога Сымона і Святой Алены (або як яго называюць – Чырвоным касцёле) адбылася сустрэча, прысвечаная ўшанаванню памяці Эдварда Вайніловіча, вядомага дзяржаўнага і грамадскага дзеяча канца XIX – пач. XX ст. У пасяджэнні бралі ўдзел прадстаўнікі каталіцкага і праваслаўнага духавенства, гісторыкі, літаратуразнаўцы.

Асноўная тэма, што разглядалася пад час сустрэчы, – распрацоўка сайта, дзе будуць змешчаныя матэрыялы, прысвечаныя Э. Вайніловічу і рэлігійнаму жыццю краіны ў цэлым.

Да ведама: узнята пытанне па перайменаванні вуліцы Савецкай у вуліцу імя Эдварда Вайніловіча. Усе ахвочыя змогуць падтрымаць прапанову аб наданні адной з вуліцаў Мінска імя гэтага славана чалавека, падпісаўшы ліст у Чырвоным касцёле.

Дзеся ўшанавання памяці гэтай

асобы сёлета ў маі была выдадзена кніга «Эдвард Вайніловіч. Успаміны, дакументы, сувязь з сучаснасцю». Гэта зборнік матэрыялаў, прысвечаных жыццю і дзейнасці выбітнага мінчаніна; там змешчаныя яго ўспаміны і ўспаміны яго сяброў, дакументы па перазахаванні парэшткаў і пачатку беатыфікацыйнага працэсу.

У актуальнасці кнігі можна не сумнявацца, бо, лічу, кожны павінен ведаць пра такога выдатнага чалавека. Цэнтральнай тэмай з'яўляецца шматгранная асоба Э. Вайніловіча. Каб дапамагчы чытачу яе раскрыць, змешчаныя артыкулы розных аўтараў. Пры падрыхтоўцы і напісанні іх было выкарыстанае шырокае кола крыніцаў, таму выданне атрымалася вельмі ўдалым і зразумелым.

Вось, на мой погляд, асноўная інфармацыя, на якую чытач павінен звярнуць увагу:

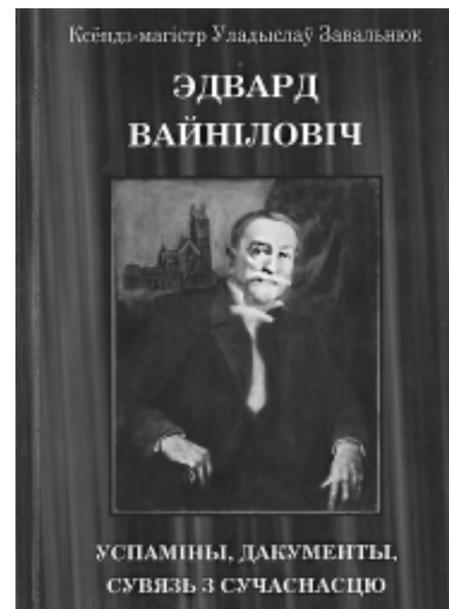
Вайніловіч – глыбока веруючы чалавек. Нават пасля смерці дзяцей ён не ўпаў духам, а наадварот – прыняў Божую волю, знайшоў сілы, каб жыць далей, і пабудаваў велічны касцёл;

Вайніловіч – шчыры народалюбівы чалавек. Да яго ішлі на парады, лічылі вялікім чалавекам, прыкладам хрысціянства, прыкладам сем'яніна. Ён служыў маральнай падтрымкай для людзей, ніколі не адмаўляў ім;

Вайніловіч – прыклад мужа і бацькі сям'і. Ён прайшоў складанае жыццё і захаваў сужэнскую вернасць;

Вайніловіч – адукаваны і практычны палітык, тактык і дыпламат высокага ўзроўню, які на сабе і ў сваім сэрцы адчуваў жыццё і палітыку Усходу (Расіі) і Захаду (Польшчы), Поўдня (Кіева, Украіны) і Поўначы (Вільні, Летувы).

Сёння ўсе ведаюць пра Чырвоны касцёл, але мала хто ведае пра фундатара. Таму трэба, каб людзі даведаліся

пра асобу, пра нялёгкае жыццё, каб самім старацца хоць крышку быць да яго падобнымі.

Я вельмі спадзяюся, што ўсё задуманае атрымаецца зрабіць.

Кацярына КАЧАРТО

На добрай дарозе да ўзаемнасці

Напрыканцы верасня ўжо дваццаць першы раз у Беластоку (Польшча) праходзіла традыцыйная міжнародная навуковая канферэнцыя «Шлях да ўзаемнасці», якая стала доўгатэрміновым і вельмі важным навукова-культурным беларуска-польскім праектам. За гэтыя гады па няпоўных падліках у ёй узялі ўдзел прыкладна 1500 навукоўцаў, даследчыкаў і практыкаў. Сёлета ў канферэнцыі бралі ўдзел вялікая група прадстаўнікоў Беларусі, у тым ліку і наша дэлегацыя з Мінска.

Канферэнцыя «Шлях да ўзаемнасці» ўжо добра вядомая ў колах даследчыкаў з Беларусі і Польшчы, а таксама некаторых іншых краінаў, па чарзе праводзіцца ў Гродне і Беластоку, яе матэрыялы штогод публікуюцца ў спецыяльных зборніках, таму вялікіх праблемаў з удзельнікамі не назіраецца. Прыкладна 60 чалавек выступілі з дакладамі на пленарным пасяджэнні, у секцыях мовазнаўчай, гістарычнай, культурназнаўчай і літаратурнай. Неабходна адзначыць і высокі ўзровень прадстаўленых дакладаў дырэктара міжнароднага радыё «Беларусь» Н. Гальпяровіча («Фармаванне прыязных

адносінаў у сферы культуры сродкамі СМІ на прыкладзе міжнароднага радыё «Беларусь»), генеральнага дырэктара Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь У. Пракапцова («Роля мастакоў-ураджэнцаў Беларусі XIX – XX стст. у развіцці нацыянальнага мастацтва»), загадчыка філіяла Нацыянальнага мастацкага музея «Музей В. Ваньковіча» С. Вечара («Дзейнасць Нацыянальнага мастацкага музея па вывучэнні і папулярызацыі творчай спадчыны рода Ваньковічаў»). Па выніках іх выступленняў удзельнікі выказалі прапановы аб фармаванні на будучай канферэнцыі спе-

Сустрэча ў Беларуска-польскім грамадска-культурным таварыстве

цыяльнай мастацтвазнаўчай секцыі. Праблемам развіцця беларуска-польскага культурнага супрацоўніцтва быў прысвечаны даклад аўтара гэтых радкоў.

На падсумаванні вынікаў сёлетаўня канферэнцыі ўдзельнікамі быў адзначаны высокі ўзровень яе падрыхтоўкі, большасць цікавых і актуальных навуковых дакладаў, і галоўнае – неабходнасць яе працягу, бо, як сказаў яе ініцыятар старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы Янка

Сычэўскі, «дарога да ўзаемнасці нашых краінаў і народаў не мае канца, яна скіраваная ў далёкую будучыню і будзе заўсёды спрыяць прыязным добрасуседскім стасункам».

Але не толькі ўдзелам у канферэнцыі абмяжоўваліся мэты паездкі нашай дэлегацыі на Беласточчыну. Важнай задачай была прэзентацыя сярод польскіх слухачоў міжнароднага радыё «Беларусь», бо вялікую аўдыторыю яго слухачоў складаюць менавіта жыхары Польшчы. Прадстаў-

нікам дырэкцыі было важна наладзіць новыя масты і сувязі, атрымаць зваротную рэакцыю і прапановы польскіх слухачоў. Таму вельмі карыснымі былі сустрэчы ў БГКТ, рэдакцыі «Артадоксія», установах культуры Падляскага ваяводства. Адбылася цікавая і карысная сустрэча з кіраўніцтвам Падляскай оперы і філармоніі, у час якой былі дасягнутыя дамоўленасці аб арганізацыі абменных гастроляў творчых калектываў.

Наведванне Музея малой Айчыны

Падпісанне пагаднення

Сімвалічнае і тое, што ў час канферэнцыі было падпісана пагадненне аб супрацоўніцтве паміж Нацыянальным мастацкім музеем і Падляшкім музеем у Беластоку. Фактычна, гэта пагадненне замацавала на наступныя гады ўжо існае плённае супрацоўніцтва паміж установамі. Дарэчы, наведванне Музея ў Бельску-Падляшкім і прыватнага Музея малой Айчыны ў Студзіводах яшчэ раз пацвердзіла вялікі патэнцыял і актуальнасць пашырэння супрацоўніцтва паміж музеемі Беларусі і Польшчы.

Тадэуш СТРУЖЭЦКІ,
намеснік старшыні Беларускага фонду культуры,
каардынатар паездкі

Новае выданне

Для павышэння навукова-метадычнага ўзроўню краязнаўчых пошукаў

У выдавецтве «Белы Вецер» пабачыла свет кніга кандыдата педагогічных навук, дацэнта, загадчыка кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і метадыкі выкладання гісторыі Беларускага дзяржаўнага педагогічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка Аляксандра Корзюка «Арганізацыя краязнаўчай работы пры вывучэнні гісторыі Беларусі ў сярэдняй школе». Яна прысвечаная пытанням тэорыі і метадыкі выкарыстання краязнаўчага матэрыялу ў адукацыйным працэсе па гісторыі Беларусі. Кніга складаецца з трох главаў і дадаткаў.

У першай главе «Гістарычнае краязнаўства, яго прадмет і задачы» прыводзяцца прыклады змены сэнсавага напавення паняцця краязнаўства ў XX ст., што аўтар разумее як «усебаковае вывучэнне пэўнай тэрыторыі, якое вядзецца на навуковай аснове». Падрабязна, з апісаннем метадаў, крыніцаў, асноўных формаў арганізацыі, разглядаецца адна з яго галінаў – гістарычнае краязнаўства.

Другая глава «Гістарычнае краязнаўства ў вучэбнай рабоце» прысвечаная правядзенню заняткаў па гісторыі роднага краю, уключаных у школьную праграму ў рамках курса «Гісторыя Беларусі» (заняткі «Наш край» у 5 – 11 класах) і факультатываў, а таксама збору і назапашвання неабходнага матэрыялу настаўнікамі гісторыі.

Трэцяя глава «Гістарычнае краязнаўства ў пазакласнай рабоце» раскрывае яго асноўныя формы і накірункі. Акрамя агульных звестак па арганізацыі гурткоў, вечарынаў, канферэнцыяў, алімпіадаў, віктарынаў, выставак, конкурсаў, выпуску газет, напісанні вучнёўскіх даследчых працаў, А. Корзюк падрабязна спыняецца на метадыцы экскурсіі, яе падрыхтоўцы, правядзенні і афармленні пашпарта. Не меней увагі аўтар надае арганізацыі (у тым ліку на ўзроўні неабходнай дакументацыі) і выкарыстанню матэрыялаў школьнага музея, мэтай дзейнасці якога з'яўляецца «стварэнне ўмоў для развіцця асобы вучняў сродкамі музейнай педагогікі праз стварэнне і развіццё краязнаўчай экспазіцыі як сродку забеспячэння адукацыйнага працэсу».

Да кожнай главы прыведзены спіс выкарыстанай літаратуры, а ў канцы кнігі змешчаны дадзеныя рэкамендаванай настаўнікам літаратуры па тэмах «Пытанні тэорыі і метадыкі арганізацыі краязнаўчай работы ў школе» і «Метадыч-

ныя распрацоўкі краязнаўчых урокаў і пазакласных мерапрыемстваў».

Трэцюю частку кнігі складаюць дадаткі па выкарыстанні краязнаўчага матэрыялу на ўроках гісторыі Беларусі. Тут змешчаны дыдактычныя сцэнары дзвух урокаў «Наш край» па гісторыі Беларусі (6 клас), сцэнар свята «Нараджэнне Хрыстова», справаздача аб правядзенні турыстычна-краязнаўчай экспедыцыі, выстаўка «Ордэн у тваёй хаце» ў школьным краязнаўчым музеі, літаратурна-музычная кампазіцыя «Паданне пра палкаводца».

А. Корзюк метадычна абгрунтоўвае патрэбу ў шырокім выкарыстанні краязнаўчага матэрыялу на ўроках, што «спрыяе цэласнаму фарміраванню» ведаў і «садзеінічае эфектыўнаму засваенню заканамернасцяў гістарычнага развіцця» гісторыі Беларусі ў маладога пакалення. Важна не проста абмяжоўвацца паведамленнем на ўроках гатовых ведаў аб родным краі, але прыводзіць прычынна-выніковыя сувязі мясцовых падзеяў з гісторыяй Беларусі і стымуляваць творчыя росшукі вучняў, вынікам якіх у ідэале з'яўляецца краязнаўчае даследаванне. Гістарычнае краязнаўства мае важнае значэнне ў выхаванні любові да роднага краю і сваёй Радзімы.

А. Корзюк канстатуе «неабходнасць павышэння навукова-метадычнага ўзроўню краязнаўчых пошукаў, бо ў мясцовы друк і школьныя музеі трапляюць памылковыя факты і звесткі».

Кніга змяшчае вялікую колькасць метадычных рэкамендацыяў, што будучы карысныя як маладым, так і вопытным настаўнікам, а таксама усім, каму цікавая гісторыя роднага края.

Васіль ТЕРАСІМЧЫК,
настаўнік Целяханскай СШ
Івацэвіцкага раёна

Здзіўляльныя і захапляльныя «Духу магутныя чары»

У Мінску на сядзібе Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны адбылася прэзентацыя новай кнігі, прысвечанай жыццю і творчасці выдатнай дачкі беларускага народа, паэтки і дзяячкі Беларускай Народнай Рэспублікі Ларысы Антонаўны Геніюш. Новае выданне пад назвай «Духу магутныя чары: Ларыса Геніюш ва ўспамінах, лістах, архіўных матэрыялах» (пра яго нашая газета пісала ў мінулым нумары) прадставіў укладальнік зборніка, паэт і даследчык літаратуры Міхась Скобла.

М. Скобла прадставіў выданне

Як зазначыў вядучы, сустрэча адбылася на сядзібе ТБМ невыпадкава: імя Л. Геніюш да нашага часу не рэабілітаванае і гэта часта бывае аргументам супраць таго, каб ладзіць мерапрыемствы, прысвечаныя яе творчасці. Так, напрыклад, штогод адбываецца ў Зэльве, дзе Геніюшаўскія чытанні вымушана праходзіць на вуліцы, каля помніка паэтки.

Але не зважаючы на гэты прыкры факт, геніюшаўства як галіна беларускага літаратуразнаўства набірае моц. Толькі за апошнія пятнаццаць гадоў было выдадзена 8 кніг, і не толькі ў Беларусі, але і ў Польшчы (а ўсяго пабачылі свет 17 кніг паэтки). Апублікавана больш за 1200 яе лістоў. Гэта без уліку кампакт-дыскаў з песнямі на вершы паэтки і запісамі яе голасу.

Вельмі вялікую чытацкую ўвагу прыцягнула выданне

Уважлівыя слухачы, удзячныя кнігалюбы

най ёй. Гэты твор мусіў быць набыты для айчыннага музея, але з прычынаў, згаданых раней, мастаку было адмоўлена. Карціна была набытая іншаземцамі і цяпер упрыгожвае адну з мастацкіх галерэяў ФРГ. Вось вам і чарговая іронія лёсу!

М. Скобла падрабязна спыніўся на цікавостках гэтага выдання. Напрыклад, кніга змяшчае ўспаміны сяброўкі Л. Геніюш з вёскі Палаўкі З. Богдан, якая выткала для Ларысы Антонаўны 60 (!) саматканых дываноў. І паэтка з гонарам паказвала іх гасцям на сваё 60-годдзе.

Цікавым і захапляльным аказаўся лёс артыкула Л. Геніюш (1971 год) у абарону беларускай мовы. Тэкст спачатку трапіў да Васіля Быкава, а пасля на цэлых сорок гадоў апынуўся ў Ніла Гілевіча, які прадставіў яго складальніку для новай кнігі.

Вялікую частку кнігі займае эпістальярная спадчына – лісты да Л. Геніюш яе сяброў, у тым ліку і Зоські Верас, з якой паэтка сябрвала доўгія гады, якую наведвала ў яе хаце ў Панарскім лесе пад Вільняй.

А. Марачкін

М. Скобла распавёў прысутным пра вытокі гэтага сяброўства: вядома, што Л. Геніюш была сакратаром Беларускай Народнай Рэспублікі, а Зоська Верас, як нядаўна высветлілася, з'яўлялася сябрам Рады БНР. Гэтыя асобы яднала не толькі памяць пра гераізм і адданасць дзеячў БНР, але і іх адказнасць за тое, каб перадаць ідэалы незалежнасці і дэмакратыі Беларускай Народнай Рэспублікі наступным пакаленням беларусаў.

Завяршаючы прэзентацыю, Міхась Скобла зазначыў, што новая кніга адгортвае перад чытачамі новыя старонкі жыцця Ларысы Геніюш. Але нас чакаюць яшчэ больш захапляльныя адкрыцці: свайго часу чакае вялікі архіў Л. Геніюш, які выратаваў для будучых пакаленняў чытачоў выдатны даследчык беларушчыны прафесар Адам Мальдзіс.

Анатоль МЯЛГУЙ,
фота аўтара

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 36–37, 39)

Прыкладам павер'яў і паданняў аб мясцовых святых крынічках з'яўляецца такое сведчанне Праскоўі Ісакаўны Булабчыкавай з вёскі Зяцькавічы.

«Калі я была дзяўчынкай, гадоў дзесяці, то хадзіла са сваёй маці на працу. Адноўчы мы жалі жыта каля лесу, што паміж вёскамі Зяцькавічы і Вашчанкі. Працавалі шпарка і, нарэшце, жанчыны стаміліся. Сонца прыпала, і вельмі хацелася піць. Мне далі слоік і папрасілі прынесці вады з крыніцы, якая знаходзілася недалёка. Калі я падышла да крыніцы, якую ў народзе называлі Святой, мне здалася, што нейкая дзяўчына набірае вады. Раптам яна ўзняла га-

лаву і быццам спалохалася. Такую прыгожую дзяўчыну я яшчэ ніколі не бачыла. Каса цёмная да долу, белы вышыты сарафан, на выгляд гадоў 18-і, босая, бледная. Яна ўсміхнулася, падышла да мяне і спытала: «Табе падабаецца мой сарафан?» – «Вельмі прыгожы», – адказала я. Дзяўчынка села на траву, і твар яе зрабіўся вельмі сумным. Некалькі хвілінаў яна маўчала, а потым сказала: «Мне таксама ён вельмі падабаецца, але вось няма ў мяне вышыванай хустачкі, і свой вянок я згубіла недзе».

Калі я набрала вады, дзяўчынка знікла, і больш я яе не бачыла. Аб усім я расказала маці. Матуля сказала, што гэта быў

прывід, што хустачку трэба вышыць і занесці да крыніцы. З таго часу кожны год на Радаўніцу я вышываю хустачку і нясу да Святой крыніцы. І здаецца мне, што тая прыгожая дзяўчына назірае за мной і ўсміхаецца сваёй прыгожай усмешкай».

Хто гэтая таемная незнаёмка? «Калектыўнае ўвасабленне душаў памерлых продкаў» (як кажуць спецыялісты)? Язычніцкая фея крыніцаў і азёраў? Багіня вады Дзявойна?

Цікава, што каля вёскі Багданавічы ў лесе пад назвай Чыстая Лужа (тут колісь было лясное возера, а слова «лужа», «калюга» ў мясцовых гаворках часта і азначае «лясное возера»), паводле тамтэйшых паданняў, таксама бачылі дзяўчыну, постаць якой свяцілася і блукала ўначы. А мо гэта дух-дэман у жаночым абліччы? Ці багіня-апякунка мясцовага возера? Паводле сведчанняў месцічаў, гэты прывід жыве ў курганах, што і знаходзіцца палізу Чыстай Лужы. А возера, некалі глыбокае і паўнаводнае, лічы, знікла. Яго ж дэман-дух, як непрыкаяная душа, усё блукае ды шукае чыстую крынічку, што біла з-пад зямлі.

Дарэчы, наконт святых крынічак. Спаканвечна гэтыя мясціны лічыліся святымі, і ніхто не павінен быў

парушаць спакой іх духаў, а таксама спрадвечнасць краявіду. Як сведчыць П. Булабчыкава, адзін жыхар вёскі Зяцькавічы сёк дрэвы каля Святой крыніцы на дровы. На наступны дзень яго спаралізавала. Людзі ўпэўненыя, што ён гэтымі дзеяннямі пакрыўдзіў дух Дзяўчыны.

Святыя крыніцы, Дзявочыя і Чыстыя Лужы (калюгі) – такія назвы ёсць ці былі каля многіх паселішчаў Кармяншчыны, ды і не толькі. Назвы многіх маленькіх рэчачак, ручаёў, урочышчаў сустракаюцца са словам «Дзеўка». Гэта тлумачыцца таксама і тым, што ў традыцыйнай індаеўрапейскай міфалогіі духі водных аб'ектаў звычайна выступалі ў дзявочым, цнатлівым, абліччы, а таксама ў шэрагу моваў словы,

якія азначаюць «вада» і «дзяўчына», часта ідэнтычныя.

А колькі легендаў, паданняў і вераванняў звязана з камянямі (іх часта называюць дзічкамі), каменнымі крыжамі і г.д. Але гэта прадмет асобнай гаворкі.

Даволі пашыраныя паданні, звязаныя са скарбамі, што некалі былі схаваныя і якія мясцовыя жыхары яшчэ да нядаўняга часу старанна шукалі. Напрыклад, паданне пра Залатаміно. Быццам бы за кіламетр ад вёскі, у балоце, некалі быў схаваны залаты скарб («залатая міна»)… Вучоныя ж толькі знайшлі старажытнае гарадзішча VI – VIII стст., населнікі якога займаліся выплаўкай жалеза.

Як бачым, нашая зямля тоіць у сабе шмат загадак і таямніцаў. Такімі цікавымі і прыгожымі апавяданнямі могуць «пахваліцца» жыхары практычна кожнага населенага пункта. Не толькі тыя ж англічане, напрыклад, са сваімі прывідамі і зданнямі... Толькі дакраніся, і нашыя продкі дапамогуць нам адкрыць гэтыя скарбы. Дзеля будучых пакаленняў. Будзе таксама пра што расказаць сваім дзецям і ўнукам...

Валерый ВАРГАНУ,
настаўнік гісторыі Ворнаўскай СШ,
Кармянскі раён

Абрады і звычай Дзісеншчыны

Дзяды (Памінкі, Асяніны)

Дзяды прыпадалі на 24 кастрычніка і фактычна не былі святам у поўным значэнні гэтага слова, а толькі прысвячаліся памяці памерлых.

Пасля жалобнай Багаслужбы ў царкве, прысвечанай памяці продкаў, амаль кожная сям'я гатавала адмысловую шчодрую вячэру ў гонар продкаў – дзядоў. Для гэтай вячэры, апрача звычайных, смачна прыгатаваных страваў, пяклі яшчэ два або і больш караваі-пірагі, якія перад вячэраю клаліся на высунуты на сярэдзіну хаты стол, абстаўлены лавамі ды ўслончыкамі. Прыдавалася ўвага, каб месца за сталом было больш, чым людзей у хаце: верылі, што на гэтых месцах пасядуць памерлыя сваякі. Калі на стала стаялі ўжо ўсе стравы, бацька і маці сядалі па абодвух канцох стала, якраз супраць караваяў. Побач іх сядалі і іншыя сямейнікі, прычым сыны ці асобы мужчынскага полу сядалі па боку бацькі, а жаночага – па боку маці. Памаліўшыся за нябожчыкаў, бацька пытаў маці:

– Бабка, ці ты бачыш мяне?

Тая ж павінна была адказаць:

– Не, не бачу, – а праз хвіліну дадаць: – Такія вялікія караваі, што нічагусенькі за імі не відаць.

Тады бацька ізноў казаў:

– Дай Божа, каб налета былі яшчэ большыя.

З абходам¹ Дзядоў-Асянін звязана

таксама некалькі прыгаворак і жартаў. Напрыклад, калі ў кагосьці чагосьці не хапае ці яму нешта не ўдаецца, дык іншыя, хочучы яго пацешыць, кажуць:

– Ты, братка, не бядуі, бо ў жыцці ўсяк бывае, і не заўсёды, як на Дзяды.

Або малы сын пытае ў бацькі:

– Тата, калі тое свята, што жыватамі стол адпіхаюць?

Або жарт пра падарожнага жыда², які, ездзячы ад вёскі да вёскі, мяняў усякую драбязу на вясковыя прадукты. Пе-

Малюнак Станіслава Багінскага

Заканчэнне тэмы. Папярэднія публікацыі гл. у № 46 за 2014 г. і №№ 1, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 24, 26, 31, 36, 38 і 39 за 2015 г. Друкуецца з захаваннем асаблівасцяў аўтарскай мовы.

рад Дзядамі яго застала ноч далёка ад дому, і ён папрасіўся ў селяніна пераначаваць. Той, ведама, дазволіў. І хоць жyd упіраўся, каб спаць на возе пад паветкай, аднак яго прымусілі ісці ў хату. Калі ўжо ўсё было гатова да вячэры, запрасілі і яго. Ён станоўча адмаўляўся, падаючы прычыну, што ён не можа паводле закону Майсея есці трэфных страваў. Тады гаспадыня хуценька адварыла яек укрутую, паставіла перад ім вялікі кубак малака і палажыла сыр, масла ды непачаты бохан хлеба.

Жyd хаця-нехаця быў змушаны есці так доўга, як усе іншыя. Назаўтра, выязджаючы ў далейшае падарожжа, ён пытае гаспадара:

– Слухай, Антось, якое гэта свята было ў вас учора?

– Дзяды, – адказвае той.

– Ну, а колькі іх было, тых дзядоў? – цікавіцца жyd.

– А вось пачакай, палічу: мой бацька – раз, жончын бацька – два... – а далей пачынае лічыць на пальцах: – Якуб, Сымон, Янка, Пракоп, Хведар, Максім, Прахор – здаецца, дзевяць, – кажа ён.

– Уй, мамалэ! – кажа жyd. – Коб ясцэ адзін дзед, ток напэўна затохся б увесь свет...

Хутка пасля Дзядоў наступала Піліпаўка – Калядны пост. У міжчасе было яшчэ некалькі святаў, але з імі не было ніякіх асаблівых абрадаў і звычаяў.

З надыходам Калядаў пачынаўся новы цыкл святкаванняў і абрадаў.

Васіль СТОМА

¹ Абход – адзначэнне.

² Такое найменне яўрэяў у той час у Беларусі не было абразлівым, а нейтральным, як, дарэчы, і ў польскай ды іншых славянскіх мовах («КГ»).

Лістапад

1 – «Беларускі кліч» (Вільня; выдавалася 1 – 16 лістапада 1930 г.), грамадска-палітычная, літаратурная і гаспадарчая газета – 85 гадоў з пачатку выдання.

1 – Крыловіч Уладзімір Мікалаевіч (1895, Дзяржынскі р-н – 1937), акцёр, адзін з заснавальнікаў беларускага тэатра, заслужаны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

1 – Пакаташкін Валянцін Пятровіч (1940, Гомель), мастак, педагог, заслужаны настаўнік Беларусі, выдатнік народнай адукацыі Беларусі, кавалер ордэна свяціцеля Кірылы Тураўскага Беларускай Праваслаўнай Царквы – 75 гадоў з дня нараджэння.

2 – Алесь Барскі (сапр. **Баршчэўскі Аляксандр Андрэевіч**; 1930, Беластоцкае ваяв.), беларускі паэт, літаратуразнаўца, публіцыст, перакладчык, фалькларыст, педагог, грамадска-культурны дзеяч з Польшчы, акадэмік Міжнароднай акадэміі навук Еўразіі ў Мінску – 85 гадоў з дня нараджэння.

2 – Алесь Наварыч (сапр. **Трушко Аляксандр Іванавіч**; 1960, Столінскі р-н), пісьменнік, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (2003) – 55 гадоў з дня нараджэння.

3 – Бонч-Асмалоўскі Глеб Анатолевіч (1890, Пухавіцкі р-н – 1943), вучоны ў галіне антрапалогіі і археалогіі, які вёў раскопкі на тэрыторыі СССР (у тым ліку ў Беларусі), у час якіх упершыню на тэрыторыі СССР (Крым) выявіў рэшткі выкапнёвага чалавека – неандэртальца – 125 гадоў з дня нараджэння.

3 – Бярозаўскі гісторыка-краязнаўчы музей (Бяроза; 1965) – 50 гадоў з часу адкрыцця.

3 – Глогер Зыгмунт (1845, Польшча – 1910), польскі археолаг, этнограф, гісторык, фалькларыст, даследчык матэрыяльнай і духоўнай культуры Польшчы, Беларусі, Літвы – 170 гадоў з дня нараджэння.

3 – Пушкарэвіч Канстанцін Аляксеевіч (1890, Камянецкі р-н – 1942), вучоны-філолаг, гісторык, перакладчык, даследчык беларускай літаратуры – 125 гадоў з дня нараджэння.

5 – Незабытоўскі Кароль Прэцлаў (Кароль Станіслаў; 1865, Гродна – 1952), дзяржаўны, грамадскі і гаспадарчы дзеяч – 150 гадоў з дня нараджэння.

6 – Карцінная галерэя імя Л.М. Дробава (г.п. Акцябрскі; 1990), філіял Цэнтра гісторыі і культуры Акцябрскага раёна – 25 гадоў з часу стварэння.

6 – Наваградскі Тадэвуш Антонавіч (1965, Шчучынскі р-н), вучоны-гісторык, этнограф, даследчык сучаснай беларускай культуры, гістарыяграфіі, этналогіі Беларусі, міжэтнічных адносін у Рэспубліцы Беларусь – 50 гадоў з дня нараджэння.

6 – Ушацкі музей народнай славы імя Героя Савецкага Саюза У.Е. Лабанка (Ушачы; заснаваны ў 1968) – 45 гадоў з часу адкрыцця для наведнікаў.

6 – Ходзька Леанард (1800, Маладзечанскі р-н – 1871), выдавец, гісторык, публіцыст, бібліяграф – 215 гадоў з дня нараджэння.

7 – Падчашынскі Карл Іванавіч (1790, Воранаўскі р-н – 1860), архітэктар, паводле праектаў якога былі ўзведзеныя будынкі гімназіяў у Бабруйску, Мазыры і Слуцку, палацава-паркавы ансамбль у Жылічах (Магілёўская вобл.), педагог, аўтар падручнікаў і публікацыяў – 225 гадоў з дня нараджэння.

7 – Царанкова (дзев. **Сцяфанова**) **Людміла Пятроўна** (1930, Расія – 2006), спявачка, заслужаная артыстка Беларусі (1968) – 85 гадоў з дня нараджэння.

8 – Кузьменка (Кузьменка) **Міхаіл Сямёнавіч** (1915, Гомель – 1986), дзеяч Беларускай Праваслаўнай Царквы, царкоўны гісторык, кавалер ордэна прападобнага Сергія Раданежскага – 100 гадоў з дня нараджэння.

Час вучыцца бяспецы

У кастрычніку Беларуска моладзевая грамадская арганізацыя ратавальнікаў-пажарных адзначае чарговы дзень нараджэння. Сёлета да яго прымеркаваная двухтыднёвая акцыя «Моладзь за бяспеку».

Пад час правядзення акцыі актывісты БМГАРП разам з супрацоўнікамі Міністэрства па надзвычайных сітуацыях надаюць школы, сацыяльныя прытулкі і дамы-інтэрнаты. Падлеткі, якія бяруць удзел у БМГАРП, рапавядуць сваім ровеснікам пра арганізацыю і дзейнасць ратавальнікаў-пажарных, зладзяць забаўляльную праграму. На наступным этапе будзе аказана дапамога шматдзетным сем'ям, адзіночкім пенсіянерам, ветэранам і інвалідам. Заключнае мерапрыемства адбудзецца 24 кастрычніка на адкрытых пляцоўках, дзе ўсе ахвочыя змогуць паўдзельнічаць у конкурсах і віктарыях, убачаць падрыхтаваны арганізатарамі святочны канцэрт.

Акцыя «Моладзь за бяспеку» – толькі адно з мноства мерапрыемстваў, што ладзіць арганізацыя ратавальнікаў-пажарных. Штогод пад яе эгідай праходзяць прафілактычныя, навукальныя, спаборніцкія і забаўляльныя мерапрыемствы з удзелам юных ратавальнікаў.

Дзяніс ПРЦЬКА,
начальнік Цэнтральнага РАНС г. Мінска

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 39

Уздоўж: 4. Травы. 9. Аправа. 10. Ода. 11. Азарт. 12. Аса. 13. Рага. 15. Дамейка. 17. Пік. 19. Ліпа. 20. Ліст. 23. Ася. 24. Казімір. 27. Хлеб. 28. Нёман. 31. Зямля. 33. Ніз. 34. Догель. 35. Горад.

Упоперак: 1. Валерыя. 2. Еры. 3. Свет. 5. Розум. 6. Вырай. 7. Мова. 8. Радасць. 14. Галіна. 16. Знамя. 17. Палац. 18. Касцёл. 21. Раўніна. 22. Кобальт. 25. Звяно. 26. Мялка. 29. Муза. 30. Стол. 32. Век.

Паважаныя сябры!

Наступны нумар «Краязнаўчай газеты» выйдзе 6 лістапада.
Будзьма разам!

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НЕРВЮРА (франц. *nerveux ad laц. nervus жыла, сухажылле*), гурт у архітэктуры – арка з ачасаных клінападобных камянёў або цаглянаў, што ўмацоўвае рэбры крыжовага, сеткавага, зорчатага і інш. формаў скляпення.

Нервюры былі пашыраныя ў архітэктуры готыкі, дзе складалі аснову каркаснай канструкцыі перакрыцця, перадаючы нагрукку ад скляпенняў на слупы, патоўшчаныя часткі сценаў, контрфорсы, аркбутаны, лапаткі і інш. У выніку аблегчылася канструкцыя перакрыцця, пашырыліся пралёты, інтэр'ер стаў больш прасторным.

У беларускай архітэктуры XVI – XVII стст. складаны малюнак зорчатых скляпенняў узбагачаў мастацкае вырашэнне інтэр'ера (найбольш цікавыя нервюры ў Мураванкаўскай царкве-крэпасці). Часам выкарыстоўвалі несапраўдныя нервюры, аздобленыя разеткамі і інш. арнаментальнымі матывамі (Чарнаўчыцкі Траецкі касцёл).

У пабудовах стыляў рэнесансу, барока, класіцызму страцілі сваю мастацкую ролю, аднак захоўваліся як канструкцыйны элемент (у крыжовых і паўцыркульных на распалубках скляпеннях). Дэкаратыўнае значэнне набылі ў архітэктуры несапраўднай готыкі, часам імітаваліся тынкоўкай і стукам (капліца-пахавальня ў в. Закозель Драгічынскага раёна).

НЕСАПРАЎДНАЯ ГОТЫКА, неаготыка, псеўдаготыка – умоўная назва кірункаў у архітэктуры XVIII – XIX стст., якія пераймалі формы, а часам і канструкцыі сярэднявечнай готыкі.

Зараджэнне несапраўднай готыкі ў заходне-еўрапейскай архітэктуры звязанае з росквітам садова-паркавага мастацтва, з ідэалізацыяй сярэднявечча, характэрнай рамантызму. Выяўлялася ў культурных і вялікіх грамадскіх збудаваннях. Часам узнаўляліся помнікі сярэднявечнай архітэктуры (будынак парламента ў Лондане), часцей будынкі мелі толькі гатычны дэкор. Для еўрапейскай несапраўднай готыкі сярэдзіны і 2-й пал. XIX ст. ха-

Касцёл у Відзах (1916 г.)

рактэрнае шырокае выкарыстанне чыгуначных канструкцыяў і паліхроміі.

Першыя ўзоры архітэктуры несапраўднай готыкі на тэрыторыі Беларусі з'явіліся ў палацавым будаўніцтве (Крычаўскі палац, Косаўскі палац, вежа Гомельскага палаца, палац у в. Астрашыцкі Гародок Мінскага р-на і інш.).

У сядзібным будаўніцтве XIX ст. выяўлялася ў асобных гаспадарчых і службовых пабудовах (брамы ў Старапескаўскай сядзібе, капліца ў Закозельскай сядзібе, капліца-пахавальня ў Грушаўскай сядзібе і інш.). Рысы несапраўднай готыкі мелі шматлікія станцыйныя будынкі 1-й пал. – сярэдзіны XIX ст., у якіх выкарыстоўваліся псеўдагатычныя стральчатыя вокны і парталы ўваходаў (паштовыя станцыі ў Гародку, Крычаве, вёсках Кузьміно Гародзкога, Грышаны Аршанскага р-наў і інш.). З сярэдзіны XIX ст. несапраўдная готыка стала адной з найбольш значных плыняў архітэктуры эклектыкі, узорным стылем у культуры дойлідства (касцёлы ў вёсках Сар'я Верхнядзвінскага і Каменка Шчучынскага р-наў, Кальварыйскі касцёл і касцёл Св. Роха ў Мінску, Траецкі касцёл у Косаве і інш.).

Найбольш дасканалыя кампазіцыйна-пластычныя магчымасці несапраўднай готыкі выявіліся ў збудаваннях 2-й пал. XIX – пач. XX стст. (Відзаўскі Траецкі касцёл, Гервяцкі касцёл, Нарачанскі Андрэўскі касцёл, касцёлы ў Браславе, Вілейцы, Рэчыцы, Іўі, Паставах, Лагішыне Пінскага р-на, Ракаве Валог-

Касцёл у в. Мяжаны (1970-я гг.)

жынскага р-на, Расонскі сядзібны дом і інш.). Некаторыя перабудаваныя збудаванні набылі рысы несапраўднай готыкі (Ражанкаўскі Петрапаўлаўскі касцёл, Віцебскі Варварынскі касцёл).

У драўляным дойлідстве несапраўдная готыка выявілася ў распрацоўцы вытанчанага па форме сілуэта, шырокага выкарыстання прыёмаў кантрастнага спалучэння ашалаваных паверхняў зруба і высокіх пластычных дахаў, вежаў-званіцаў і г.д. (касцёлы ў вёсках Мяжаны Браслаўскага, Лінова Пружанскага р-наў).

У пач. XX ст. псеўдагатычныя збудаванні характарызуюцца адраджэннем мастацкай цэласнасці готыкі і эстэтызацыяй каркаснай канструкцыі. Неаготыка зрабіла ўплыў на станаўленне стылю «мадэрн», неарамантычных кірункаў і зараджэнне функцыяналізму.